

The Metropolitan
Opera **HD**
LIVE

METROPOLITAN
U LISINSKOM

Giuseppe Verdi

MACBETH

Nedjelja, 12. listopada 2014., 19 sati.

METROPOLITAN ULSINSKOM

Giuseppe Verdi

MACBETH

Nedjelja, 12. listopada 2014., 19 sati.

THE MET: LIVE IN HD SERIES IS MADE POSSIBLE BY A GENEROUS GRANT
FROM ITS FOUNDING SPONZOR

Neubauer Family Foundation

GLOBAL CORPORATE SPONSORSHIP OF THE MET LIVE IN HD
IS PROVIDED BY

Bloomberg

THE HD BROADCASTS ARE SUPPORTED BY

Toll Brothers
America's Luxury Home Builder

The Met
ropolitan
Opera

Giuseppe Verdi

MACBETH

Opera u četiri čina
Libreto: Francesco Maria Piave prema
istoimenoj tragediji Williama Shakespearea

NEDJELJA, 12. LISTOPADA 2014.
POČETAK U 19 SATI.

Praizvedba:

Teatro della Pergola, Firenca, 14. ožujka 1847.

Prva izvedba revidirane verzije:

Théâtre Lyrique, Pariz, 21. travnja 1865.

Prva hrvatska izvedba:

Narodno zemaljsko kazalište u Zagrebu,
11. svibnja 1886.

Prva izvedba u Metropolitanu:
5. veljače 1959.

Prva izvedba ove produkcije:
22. listopada 2007.

MACBETH **Željko Lučić**

LADY MACBETH **Anna Netrebko**

BANCO (BANQUO) **René Pape**

MACDUFF (MACDUFFO) **Joseph Calleja**

KOMORKINJA LADY MACBETH **Claudia Waite**

MALCOLM, DUNCANOV SIN **Noah Baetge**

LJEČNIK **James Courtney**

MACBETHOV SLUGA **Christopher Job**

SOLISTI, ZBOR I ORKESTAR METROPOLITANA

ZBOROVOĐA **Donald Palumbo**

DIRIGENT **Fabio Luisi**

REDATELJ **Adrian Noble**

SCENOGRAF I KOSTIMOGRAF **Mark Thompson**

OBLIKOVATELJICA RASVJETE **Jean Kalman**

KOREOGRAFKINJA **Sue Lefton**

Radnja se događa u Škotskoj u 11. stoljeću.

Možda nisam odao puno priznanje Macbethu, ali reći da ne poznajem, da ne razumijem, da ne osjećam Shakespearea, ne, zaboga, ne! On je moj najdraži pjesnik. Poznajem ga od djetinjstva i ne prestajem ga čitati i čitati.

Verdi Léonu Escudieru poslije pariške premijere *Macbetha*

Stanka poslije drugoga čina.

Svršetak oko 22 sata.

Tekst: talijanski.

Titlovi: engleski.

POVIJESNA POZADINA DOGADANJA

U Škotskoj smo u 11. stoljeću. Kako se tada do prijestolja najčešće dolazilo umorstvima, Malcolm Drugi (1005.-1034.) domogao ga se nakon što je pobijedio Kennetha Trećeg Macduffa i ubio ga. Duncan Prvi (oko 1001.-1040.), unuk Malcoma Drugog, naslijedio je 1034. djeda na prijestolju. Ratovao je s malo sreće, i u jednom od takvih pohoda na Moray, kraljevstvo sjeverne Engleske i jugoistočne Škotske, ubio ga je 10. kolovoza 1040. kod Bothnagowana pokraj Elgina zapovjednik njegove vojske Macbeth. Macbeth je zasjeo na škotsko prijestolje temeljem prava koje je na prijestolje polagala njegova žena. Godine

1050. Macbeth je otišao u Rim da bi ondje tražio odrješenje. Duncanov sin, Malcolm Treći Canmore najprije je uspio prisvojiti dio Macbethova kraljevstva, a nakon što ga je potukao 1054. kod Dunsinanea, domogao se cijele Škotske. Macbetha je ubio 15. kolovoza 1057. kod Lumphanana pokraj Aberdeena. Malcolm se vjenčao s Margaretom od Wessexa, svetom Margaretom (oko 1045.-1093.), unukom engleskog kralja Edmunda *Ironsidea*. Poginuo je 1093. u borbi protiv engleskog kralja Williama Drugog Rufusa (oko 1056.-1100.), jednog od mnogih sinova Williama Prvog Osvajača (oko 1028.-1087.), prvog normanskog kralja Engleske.

SADRŽAJ

PRVI ČIN

Prvi čin sastoji se od dviju slika. Prva pripada vješticama koje očekuju Macbetha i Banqua, zapovjednike u službi škotskoga kralja Duncana, na povratku s pobjedonosnog pohoda. Pozdravljaju Macbetha “sire de Glamis e di Caudore (thane of Glamis and Cawdor)” i proriču mu da će biti kralj Škotske. Banquu proriču da će njegovi sinovi biti kraljevi.

Druga slika događa se na Macbethovu dvoru. Lady Macbeth čita Macbethovo pismo. On piše o proročanstvu koje su mu vještice izrekle na dan pobjede (“Nel di della vittoria”).

Najavljuje se dolazak kralja Duncana. Kad čuje da će kralj prenoćiti u njihovom dvorcu, ambiciozna Lady smatra to idealnom prilikom da se ispuni proročanstvo. Koračnica prati kraljevu povorku, ali nijedna riječ ne biva izgovorena. U duetu koji slijedi (“Mi si affaccia un pugnol” – Ukazuje mi se bodež) Lady Macbeth uspjeh će nagovoriti Macbetha da ubije kralja. Umorstvo je počinjeno.

Banquo najavljuje kraljevo ubojstvo (“È morto assassinato il Re Duncano”). Čin završava jednim od onih lijepih Verdijevih finala činova.

Foto: Metropolitan opera

DRUGI ČIN

Macbeth je nakon ubojstva kralja Duncana postao škotski kralj. Za sam čin ubojstva optužen je Duncanov sin Malcolm koji bježi u Englesku. Lady Macbeth u ariji "La luce langue" (Svjetlost blijedi) osjeća da će se dogoditi nova umorstva. Macbeth ne miruje. Progoni ga proročanstvo vještica da će Škotskom vladati Banquova djeca pa on naređuje da se ubiju Banquo i njegov sin Fleanzio (Fleance). Banquo biva ubijen, ali Fleance uspije pobjeći.

Na svečanosti u dvorcu, Lady Macbeth pjeva napitnicu "Si colmi il calice" (Neka se napuni pehar), a Macbeth se tobože čudi kako nema Banqua. No tada se pojavljuje duh ubijenog. Macbeth je prestravljen. Lady Macbeth uzalud pokušava vratiti raspoloženje ponavljajući napitnicu. Macbeth odlazi vješticama po novo proročanstvo.

TREĆI ČIN

Vještice spremaju odgovor na Macbethova pitanja i plešu. Kad dolazi Macbeth u potrazi za odgovorima na svoja pitanja o budućnosti, tri prikaze objavljuju tri proročanstva: prvo – neka se čuva Macduffa, drugo – nitko koga je žena rodila neće mu naštetiti, treće – bit će slavan i nepobjediv dok mu ususret ne dođe Birnamska šuma. No Macbeth još nije zadovoljan odgovorima. Njega muči pitanje hoće li Banquova djeca naslijediti škotsko prijestolje. Na to se pojavljuju prikaze osam kraljeva. Posljednji je Banquo koji nosi zrcalo. To znači da će se proročanstvo vještica iz prvoga čina ispuniti. Macbeth se onesvješćuje, a kad dođe k sebi, uz njega je Lady Macbeth. Oboje odluče osvetiti se Macduffu, koji je, kao prije Malcolm, pobjegao u Englesku.

ČETVRTI ČIN

Izbjeglice iz Škotske pjevaju o svojoj potlačenoj zemlji („Patria oppressa!“). Macduff u vrlo lijepoj tenorskoj arji „O figli, o figli mici!“ oplakuje smrt žene i sinova. Dolazi Malcolm na čelu engleskih saveznika i otkriva svoj plan. Svaki će vojnik pred sebe postaviti stablo posječeno u Birnamskoj šumi i tako se približiti Macbethovu dvorcu.

U dvorcu, Lady Macbeth u somnambulističkom prizoru („Una macchia è qui tuttora“ – Mrlja je stalno tu) evocira zločin i uzalud pokušava oprati s ruku zamišljene mrlje krvi. Macbeth je očajan, pa u lijepoj, karakterističnoj verdijanskoj baritonskoj ariji „Pietà, rispetto, amore...“ (Milost, poštovanje, ljubav...) ostavljen od svojih vojnika, predosjeća skorbi kraj i ostvarenje proročanstva. I ona se ispunjava. Na čelu škotskih pobunjenika i

engleskih saveznika, zaklonjeni Birnamskom šumom, približavaju se Malcolm i Macduff. Macduff, kojega nije rodila žena, nego je bio istrgnut iz majčine utrobe, smrtno ranjava Macbetha. Malcolm biva proglašen kraljem.

VEČERAŠNJI INTERPRETI

Naslovnu ulogu pjeva **Željko Lučić** (1968.), sudeći prema tome kako niže premijere Verdijevih opera u velikim svjetskim opernim kućama, vodeći verdijanski bariton današnjice. Pjevačku karijeru počeo je gotovo slučajno. Naša velika umjetnica i pjevačka pedagoginja Biserka Cvejić zapazila je u njegovu pjevanju ono nešto što je više od same glasovne ljepote. Željko Lučić upisao se na Muzičku akademiju u Novom Sadu i 1993. debitirao kao Silvio u *Pagliaccima*. Godine 1997. osvojio je prvo mjesto na Međunarodnom pjevačkom natjecanju *Francisco Viñas* u Barceloni, što

Foto: Metropolitan opera

Željko Lučić

mu je pribavilo desetogodišnji ugovor s Operom u Frankfurtu. Veliku karijeru počeo je 2005. gostovanjem u Covent Gardenu. Slijedile su Opéra u Parizu i Bečka državna opera. Godine 2006. prvi put je nastupio u Metropolitanu kao Barnaba u *Giocondi*, a već je 2007. pjevao *Macbetha* na premijeri opere pod ravnanjem Jamesa Levinea. U lipnju 2008. pjevao je Rigoletta na premijeri u Semperoperi u Dresdenu pod ravnanjem današnjeg prvog dirigenta Metropolitana Fabija Luisija i postao vodeći svjetski interpret tog krunskog lika u baritonskom repertoaru. Tumačio ga je prošle godine i na premijeri opere u Metropolitanu koju smo doživjeli u *Met Live in HD*. Na Salzburškim svečanim igrama bio je 2011.

Macbeth pod ravnanjem Riccarda Mutija, a 2013. Nabucco. U milanskoj Scali nastupio je 2011. na premijeri *Tosce*, 2012. godine u *Rigolettu*, 2013. u *Krabuljnom plesu* i *Aidi* te na otvorenju sezone 2012./2013. u *Lohengrinu* i 2013./2014. u *Traviati*. U Njemačkoj operi u Berlinu i u Zürichu pjevao je Jaga u *Otellu*, u Bečkoj državnoj operi Nabucca, Don Carla u operi *Moć sudbine*, Germonta u *Traviati* i Scarpiju u *Tosci*, u pariškoj Opéri Rigoletta, na Münchenskim svečanim igrama i u Dresdenu Simona Boccanegru, u Frankfurtu Falstaffa. U Operi HNK-a u Zagrebu 2008. pjevao je Nabucca i 2009. Rigoletta. Nastupio je na završnom koncertu ovogodišnjih Dubrovačkih ljetnih igara. U Metropolitanu je uz navedene uloge otpjevao još Ashtona u *Luciji di Lammermoor*, Nabucca, Michelea u *Plaštu*, Germonta u *Traviati*, Lunu u *Trubaduru* i ostvario šezdesetak nastupa.

Ulogu Lady Macbeth tumači ruska sopranistica **Anna Netrebko** (1971.), *Glazbenik godine* 2006. i prema časopisu *Musical America* „superstar 21. stoljeća“. Debitirala je 1993. kao Susanna u Mozartovu *Figarovu piru* u Marijinskom teatru u Petrogradu pod ravnanjem Valerija Gergijeva, koji je postao njezin vokalni mentor. Slijedile su Amina u *Mjesečarki*, Pamina u *Čarobnoj fruli*, Rosina u *Seviljskom brijčaju* i Lucia di Lammermoor. Godine 1994. pjevala je Kraljicu noći u *Čarobnoj fruli* u Rigi, 1995. prvi put nastupila je u Sjedinjenim Američkim Državama – u San Franciscu je pjevala Ljudmilu u operi *Ruslan i Ljudmila* Mihaila Glinke. U Metropolitanu je prvi put nastupila 2002. kao Nataša u operi *Rat i mir* Sergeja Prokofjeva i iste je godine pjevala Donnu Annu u *Don Giovanniju* na Salzburškim svečanim igrama pod ravnanjem Nikolausa Harnoncourta; 2003. bila je Violetta u *Traviati* u Münchenu i Donna Anna u Covent Gardenu. Donnu Annu pjevala je i na otvorenju sezone 2011./2012. u

Scali. *Traviata* na Salzburškim svečanim igrama 2005. dovela ju je u najuži vrh najvećih opernih zvijezda današnjice. Lady Macbeth njezina je 16. uloga u Metu. U Metropolitanu je ostvarila oko 140 nastupa. U *Met Live in HD* doživjeli smo je kao Luciju di Lammermoor, Antoniju u *Hoffmannovim pričama*, Norinu u *Don Pasqualeu*, Annu Bolenu, Massenetovu Manon, Adinu u *Ljubavnom napitku*, Tatjanu u *Evgeniju Onjeginu*. Njezini su najveći uspjesi ove godine: pjevanje olimpijske himne na otvorenju Zimskih olimpijskih igara u Sočiju, gradu pokraj njezina rodnog Krasnodara, i Leonora u *Trubaduru* na Salzburškim svečanim igrama. Godine 2004. dobila je naslov *Narodnog umjetnika Rusije*. Banqua pjeva njemački bas nazvan *bas crni dijamant*, **Réne Pape** (1964.). Rođen u

Dresdenu i školovan u glasovitom *Dresdner Kreuzchoru* i na tamošnjem Konzervatoriju, debitirao je 1988. u berlinskoj Državnoj operi i postao njezin član. Međunarodni ugled stekao je 1995. kad ga je sir Georg Solti odabrao za Sarastra u *Čarobnoj fruli*. Iste je godine prvi put nastupio u Metropolitanu kao Govornik u istoj operi. Od tada je stalno u njemu, ostvario je dvadesetak velikih, glavnih i manjih uloga i bliži se dvjestotom nastupu. Češće je pjevao Mefistofelea u *Faustu* i Gurnemanza u *Parsifalu*, u kojim smo ga ulogama gledali i slušali u *Met Live in HD*, Filipa u *Don Carlu*, Leporella u *Don Giovanniju*, Kralja Heinricha u *Lohengrinu*, Kralja Markea u *Tristanu* i *Izoldi*, Pognera u *Majstorima pjevačima* i Rocca u *Fideliju*, a nastupio je i kao Escamillo u *Carmen* i Orest u *Elektri*. Časopis *Opera News* nazvao ga je *najkarizmatičnijim svjetskim basom*, a njemačka kritika proglasila ga je 2006. *Umjetnikom godine* za kreaciju Borisa Godunova, a u toj smo ga ulogi također doživjeli u *Met Live in HD*. Macduff je tenor s Malte, **Joseph Calleja** (1978.). Pjevanje je od svoje šesnaeste godine učio kod jednog jedinog učitelja, malteškog tenora Paula Asciaika. Debitirao je s devetnaest godina u kazalištu na otoku Gozo upravo kao Macduff. Karijeru je počeo kao *tenore di grazia*. Calleja, koji prema pisanju kritike pjeva *inteligentno i sa srcem*, pobijedio je na nekoliko međunarodnih pjevačkih natjecanja, među ostalima i 1998. na Plácido Domingo's Operalia. Za njega se zainteresirao Riccardo Chailly i ubrzo su mu se otvorila vrata velikih svjetskih opernih kuća; 2002. pjevao je Vojvodu od Mantove u Covent Gardenu, a 2006. u toj je ulogi prvi put nastupio u Metropolitanu. U Metu je ostvario sedam uloga i bliži se pedesetom nastupu. Pjevao je Rodolfa u *La Bohème*, Nemorina u *Ljubavnom napitku*, Fausta, Edgarda u *Luciji di Lammermoor* te Hoffmanna u *Hoffmannovim pričama*, što smo gledali i slušali u *Met Live in*

Foto: Metropolitan opera

Réne Pape

Joseph Calleja

HD. Godine 1912. *Gramophone* ga je proglasio *Umjetnikom godine*.

Od 2011. prvi dirigent Metropolitan, talijanski dirigent **Fabio Luisi** (1959.) nastavlja nizati nove naslove u svojoj matičnoj kući – *Macbeth* je dvadeset peti. Luisi je rođen u Genovi i na tamošnjem je Konzervatoriju „Niccolò Paganini“ diplomirao glasovir. Nastavio se usavršavati kod slavnog Alda Ciccolinija. Dok je u Grazu radio kao korepetitor, počeo je studirati dirigiranje na Konzervatoriju kod Milana Horvata kod kojega je i diplomirao. Dirigentsku karijeru počeo je 1984. u Italiji. Bio je dirigent Opere i Simfonijskog orkestra u Grazu, umjetnički ravnatelj i glavni dirigent orkestra Tonkünstler u Beču, glavni dirigent orkestra Romanske Švicarske, šef-dirigent

Državne kapele i Semperopere u Dresdenu, glavni dirigent Bečkog simfonijskog orkestra i glavni muzički direktor Opere u Zürichu. U Metu je prvi put nastupio 2009. ravajući Verdijevim *Don Carlom*. Upravo je u Metu ostvario više od stotinu šezdeset nastupa u operama Verdija, Puccinija, Richarda Straussa, Mozarta, a ravnao je i Wagnerovim *Prstenom Nibelunga*, Bergovom *Lulù*, Rossinijevom *Pepeljugom*, Massenotovom *Manon* i Berliozovim *Trojancima*. Dobitnik je nagrade *Grammy* za najbolje diskografsko ostvarenje za izvedbe metropolitanskog *Siegrieda* i *Sumraka bogova* koje je objavio Deutsche Grammophon. *Macbeth* je bio prva režija britanskog kazališnog redatelja **Adriana Noblea** (1950.) u Metropolitanu i njegova prva režija opere. Slijedila je 2010. Händelova *Alcina* u Bečkoj državnoj operi. Noble je studirao engleski na Sveučilištu u Bristolu, a profesionalnu kazališnu karijeru počeo je kao ravnatelj Dramskog studija u Londonu. Od 1990. do 2003. bio je umjetnički ravnatelj *Royal Shakespeare Company*. Godine 1993. dobio je nagradu *Globe* za režiju *Zimske priče*. Njegova režija Shakespeareove komedije *San ljetne noći* imala je velik odjek. Više od dvadeset puta bio je nominiran za najprestižniju britansku kazališnu nagradu *Olivier*.

O SKLADATELJU

Giuseppe Verdi rođen je 10. listopada 1813., u selu Le Roncole nedaleko od gradića Busseta blizu Parme. Parma je tada bila pod francuskom vlašću i dječak je upisan u matične knjige kao Joseph Fortunin François. S jedanaest je godina postao orguljaš u svojem selu. Otac ga je poslao u Busseto, gdje je osvojio punu naklonost Antonija Barezija (1787.-1867.), predsjednika tamošnjega filharmonijskog društva, koji mu je, vjerujući u njegovu iznimnu nadarenost, pružio svesrdnu potporu i pomogao da ode na školovanje u Milano. Verdija nisu

primili na tamošnji Konzervatorij (koji danas nosi njegovo ime), ali se mladić ipak školovao kod Vincenza Lavigne (1776.-1836.), prvog dirigenta Scale. Prvu ponudu da sklada operu dao mu je Teatro Filodrammatico u Milanu, ali do danas nije razjašnjeno što se uistinu dogodilo s operom *Rocester* koja nikada nije izvedena, a nema ni notnog materijala. Tako je Verdijev operni privjenac *Oberto, grof svetog Bonifacija* (Oberto, conte di San Bonifacio) praižveden s velikim uspjehom u Teatru alla Scala u Milanu 17. studenoga 1839. godine. Moćni intendant Scale, Bartolomeo Merelli (1794.-1879.), osjetivši Verdijev genij, odmah ga je vezao ugovorom. Drugu operu, *Jedan dan kraljevanja ili Lažni Stanislav* (Un giorno di regno ossia Il finto Stanislao), skladao je Verdi nakon tragičnih događaja u životu, smrti dvoje djece i supruge Margherite, kćeri njegova dobročinitelja Barezija. Na praižvedbi u Scali 1840. opera nije

postigla uspjeh pa se zakleo da više neće skladati. Ali onda mu je Merelli dao libretto *Nabucca* i trijumfalnom izvedbom opere u Scali 9. ožujka 1842. počinje jedna od najvećih i najljepših umjetničkih karijera koja će nepomućenim sjajem trajati punih pedeset godina, do posljednjeg autorova remek-djela – *Falstaffa*, praižvedenog također u Scali, 9. veljače 1893. godine. *Nabucco* je u svakom slučaju bio prekretnica u autorovu životu. Abigaille je pjevala Giuseppina Strepponi (1815.-1897.) koja će postati njegova životna suputnica na putu uspjeha i slave.

Verdi je s *Nabuccom* postao idol Talijana, utjelovljenje njihovih htijenja i težnji za ujedinjenjem zemlje, junak Risorgimenta. Po zidovima se pisalo *Viva VERDI* kao kratica za **Viva Vittorio Emanuele Re D' Italia** (Živio Viktor Emanuel, talijanski kralj). Verdijeva glazba izvorne snage, nevjerojatne životnosti i prelijepih melodija zanosno je i poticajno djelovala. Narudžbe za skladanje novih opera počele su se nizati i u devet *robijaških godina* (anni di galera), kako ih je nazivao, skladao je dvanaest djela različite kvalitete. *Lombardijci* (I Lombardi alla prima crociata) prema Tommasu Grossiju, praižvedeni 1843. u Scali, *Emani* prema Victoru Hugou, praižveden 1844. u Teatru La Fenice u Veneciji, *Dva Foscarija* (I due Foscari) prema Byronu, praižvedeni 1844. u Teatru Argentina u Rimu, *Giovanna d'Arco* prema Friedrichu von Schilleru, praižvedena 1845. u Scali, *Alzira* prema Voltaireu, praižvedena 1845. u Teatru San Carlo u Napulju, *Attila* prema Zachariusu Werneru, praižveden 1846. u Teatru La Fenice u Veneciji, *Macbeth* prema Shakespeareu, praižveden 1847. u Teatru della Pergola u Firenci, *Razbojnici* (I masnadieri) prema Schilleru, praižvedeni 1847. u Her Majesty's Theatreu u Londonu, prerađeni *Lombardijci* u *Jerusalem*, prvi put izvedeni 1847. u pariškoj Opéri, *Gusar* (Il corsaro) prema Byronu, praižveden 1848. u Teatru Grande u Trstu, *Bitka kod Legnana* (La battaglia di Legnano),

Giuseppe Verdi

praižvedena 1849. u Teatru Argentina u Rimu, *Luisa Miller* prema Schilleru, praižvedena 1849. u Teatru San Carlo u Napulju i *Stiffelio*, praižveden 1850. u Teatru Grande u Trstu utrlji su put tzv. latinskoj trilogiji, trima remek-djelima: *Rigolettu* prema Hugou, praižvedenom 1851. u Teatru La Fenice u Veneciji, *Trubaduru* (Il trovatore) prema Antoniju Garciji Gutiérrezu, praižvedenom 1853. u Teatru Apollo u Rimu i *Traviati* (La traviata) prema Alexandreu Dumasu sinu, praižvedenoj 1853. u Teatru La Fenice u Veneciji. Verdi je u njima zašao u najskrovitije kutke ljudske duše i genijalnim glazbenim mislima izrekao sve dvojbe, strahove, raznovrsne osjećaje, unutarnje sukobe, sve ono od čega je sazdan čovjek, koji je ostao osnovnom preokupacijom njegova ljudskog i umjetničkog postojanja. To što su na scenu kao protagonisti došle dvorske lude, Ciganke i posmule žene, promijenilo je opći odnos prema operi u kojoj su glavni junaci bili heroji.

Nakon dugogodišnje veze sklopio je 1859. brak s Giuseppinom Strepponi. Godine 1861. izabran je u Parlament jer nije mogao odbiti poziv prvog ministra, grofa Camilla Cavoura (1810.-1861.), ali se kao političar nije znao ni htio prilagoditi prilikama pa je 1865. odstupio. Ipak je 1874. prihvatio mjesto senatora.

Počeo je skladati za parišku veliku Opéru – Théâtre Impérial de l'Opéra – što je bio cilj skladatelja devetnaestoga stoljeća, i tako su nastali *Sicilijanska večernja* (Les Vêpres siciliennes), praižvedena 1855. i *Don Carlos* prema Schilleru, praižveden 1867. Za pariški Théâtre Lyrique preradio je 1865. *Macbetha*, a za veliku Opéru 1857. *Trubadura* s naslovom *Le Trouvère*, kojima je dodao baletnu glazbu. Za venecijanski Teatro La Fenice skladao je 1857. *Simona Boccanegru* prema Gutiérrezu, iste je godine preradio *Stiffelija* u *Arola* za Teatro Nuovo u Riminiju, u Teatru Apollo u Rimu praižveo se 1859. *Krabuljni ples* (Un ballo in maschera). U Carskom boljšoj kameni

teatru u Petrogradu praižvedena je 1862. *Moć sudbine* (La forza del destino) prema Angelu Saavedri, vojvodi od Rivasa, i Schilleru. Godine 1871. praižvedena je u Operi u Kairu *Aida*, 1874. nastao je *Requiem* u počast slavnome književniku Alessandru Manzoni (1785.-1873.) i prvi put izveden u crkvi svetoga Marka u Milanu. Zatim se Verdi vratio u Scalu, za koju se poslije *Giovanne d'Arco* zakleo da u nju neće stupiti, i 1881. za nju preradio *Simona Boccanegru*. U Scali je 1887. prvu izvedbu doživio vrhunac talijanske melodrame *Otello* prema Shakespearu, i 1893. Verdi se umjetnički oprostio od svijeta lirskom komedijom *Falstaff*, također prema Shakespearu. Potkraj života skladao je duhovna djela, ujedinjena u cjelinu *Quattro pezzi sacri* (Četiri duhovne skladbe). Tri od njih praižvedene su 1898. u pariškoj Opéri. Obasipali su ga velikim počastima koje uglavnom nije prihvaćao, no ipak je postao član Francuske akademije i tako ušao među njezinih četrdeset besmrtnika, a 1894. prihvatio je Veliki križ (Grand-Croix) Legije časti kao prvi nefrancuz kojemu je to odličje dodijeljeno.

Verdijev muzički genij zadržao je u punoj mjeri čistoću melodijske linije i na tome zdravom temelju gradio je zgradu operne umjetnosti. Postao je i majstor orkestracije. Svaka njegova opera iz kasnijeg zrelog razdoblja ima specifičnu boju – *tinta musicale*. Operi je udahnuo nov život: dao joj je sadržajnost i snagu drame, svjež i obogaćen glazbeni tretman i plemenitost ljudskoga u kompletnom kontekstu djela. Bio je obožavan i slavljn kao najveći operni skladatelj, ali ostao je čvrst i nepokolebljiv kao čovjek kojemu doduše ništa nije strano, ali koji s nepogrešivom sigurnošću bira pravi i jedino mogući put. Svojim je najvećim djelom smatrao Dom za odmor (Casa di riposo per musicisti) ostarjelih i iznemoglih glazbenika koji je dao sagraditi u Milanu, u kojemu je i umro 27. siječnja 1901. godine.

Želio je biti pokopan skromno i tiho, a u hladno milansko zimsko jutro na posljednji ga je počinak ispratilo golemo mnoštvo. Milano je bio zavijen u crne zastave. Arturo Toscanini (1867.-1957.) ravnao je zborom od više od osam stotina ljudi koji je pjevao besmrtni zbor iz *Nabucca*.

Va, pensiero, sull' ali dorate... - Poleti, misli, na krilima zlatnim...

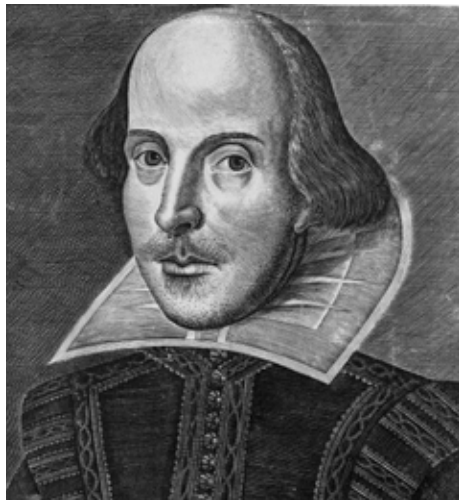
Italija je oplakivala najvećeg i najvoljenijeg Talijana 19. stoljeća, a svijet skladatelja koji je svojim besmrtnim melodijama ušao u srca ljudi svih kontinenata i darovao im obilje trenutaka uzvišene ljepote.

Snagom dramske glazbene riječi, pogledom u budućnost i modernim izrazom, Giuseppe Verdi je skladatelj našega vremena.

O DJELU

Verdi je upravo bio dovršio *Attilu* i za njim je bila njegova premijera u Veneciji. Spremao se putovati u London, ali je zbog zdravlja taj put morao odgoditi. Čekala ga je ponuda firentinskog Teatra della Pergola i njegova impresarija Alessandra Lanarija. Trebao je odabrati operu: ili *Razbojnike* prema Schilleru ili *Macbetha* prema Shakespeareu. Prevagno je *Macbeth*, jer Firenca tada nije raspolagala dobrim tenorom kojemu je povjerena glavna uloga u *Razbojnicima*, a imala je dobrog baritona koji je k tome bio izvrstan glumac – Felicea Varesija – za Macbetha. Također, firentinska primadona Marianna Barbieri-Nini odgovarala je posve osobitim zahtjevima koje je Verdi postavljao za ulogu Lady Macbeth.

Macbeth je prvi Verdijev susret sa Shakespeareom i prva njegova opera u kojoj se osjeća prevlast dramatike nad pjevnošću. Pomalo zasićen operama u kojima su se izmjenjivali zatvoreni brojevi, Verdi je u opusu genijalnog engleskog dramatičara našao pogodan sadržaj za stvaranje glazbene drame. U svrhu što bolje prilagodbe prilično duge drame u operni

William Shakespeare

siže, usredotočio se na tri protagonista: Lady Macbeth, Macbetha i Vještrice. Lady Macbeth je dominantan lik u operi, iako je Macbeth u središtu tragedije. Velika pjevačica-glumica u njoj će naći sve mogućnosti da izrazi psihološki razvoj lika glazbom, od snažne nastupne arije preko događaja koji slijede, do onoga divnog somnambulističkog prizora prigušenih tonova koji će označiti kompletnu dezintegraciju osobe pritisnute savješću. I to je Verdi znao maestralno iskazati.

Kad govorimo o samome naslovnom liku, ne smijemo zaboraviti da je Macbeth zapravo uzurpator škotskog prijestolja, i u svojoj drami Shakespeare ga predstavlja uz Banqu kao generala kraljeve vojske. U nabranjanju osoba drame jasno su naznačeni: Duncan, škotski kralj, njegovi sinovi Malcolm i Donalban, Macbeth i Banquo kao generali te Macduff i nekoliko drugih likova kojih u operi nema, kao škotski plemići. U skladu s tim, zbor škotskih izbjeglica izražava otpor protiv Macbethove tiranske vladavine. Verdi koji je izvor svojega poimanja

likova često tražio kod Shakespearea, našao je upravo u liku Macbetha idealnu mogućnost za studiju karaktera. Čak i više nego kod engleskog dramatičara, Verdijev je Macbeth u najvećoj mjeri određen drugim dvama likovima, Lady Macbeth i vješticama, nego vlastitom osobnošću, pa ga češće vidamo u trenucima u kojima do izražaja dolazi zlo u njegovoj prirodi nego kad bi mogao pokazati plemenitiju stranu svoje naravi, kao pjesnik i hrabar vojnik.

Te osobine, kao i grizodušje koje upoznajemo u duetu Macbetha i Lady Macbeth u prvome činu, čine Macbetha višedimenzionalnim karakterom, dakle jednim od onih likova koji su oduševljavali Verdija. Mogućnost izražavanja glazbom tragedije do koje dolazi, neizbježne moći sudbine – to je ono za čim je najviše težio veliki talijanski skladatelj.

Verdi dramatičar učinio je četvrti čin prekretnicom u razvoju drame. S jedne strane tu je zenit Macbethove karijere, a s druge nadir, dakle najniži stupanj života škotskog naroda. Narod tu ne predstavlja samo kaznu za Macbethovu tiraniju, nego domoljublje koje biva jasno izraženo tijekom svih zbivanja u likovima Macduffa, Banqua, zboru i Malcolma, iako je on samo sporedni lik. Cijela prva slika sa zborom koji raste i spušta se kao evokacija (slično kao zbor iz *Nabucca*) te mirna Macduffova arija, zatim promjena u brzi tempo kad Malcolmove postrojbe dolaze spremne za odlučujući boj, a Malcolm i Macduff pjevaju poticajni duet, lijep je primjer Verdijeve osjećaja za konstrukciju dramskog prizora. Slijedi somnambulistički prizor, najljepši odlomak opere, pa arija Macbetha koji proklinje položaj u koji se doveo, ali na vijest o ženinoj smrti hrabro vodi svoje postrojbe u bitku protiv Malcolma, kojemu su se pridružile engleske snage, i na kraju bitka kod Dunsinanea, izražena fugom, i pobjedonosni zbor.

Verdi je sam napisao proznu verziju libreta – uostalom, i Shakespeareovo je djelo upoznao

u proznom prijevodu – i poslao ga je dobrom i odanom prijatelju, venecijanskom pjesniku Francescu Mariji Piaveu (1810.-1876.) da napiše stihove. Pisao mu je 4. rujna 1846.: „Šaljem ti skice za *Macbetha*. Ova tragedija jedna je od najvećih ljudskih kreacija. Kad ne možemo napraviti velika djela, pokušajmo barem učiniti nešto što odstupa od svakidašnjice. Skica je jasna i razgovijetna, slobodna od svih konvencija i nezgrapnosti, i kratka. Savjetujem ti i da stihovi budu kratki; što kraći budu, to će više djelovati... ne smije biti nijedne suviše riječi, sve mora nešto izraziti, treba se služiti uzvišenim jezikom, isključujući zborove vještica. Oni moraju biti trivijalni, ali istodobno neobični i originalni. Savjetujem ti, ne zanemari ovoga *Macbetha*, na koljenima te usrdno molim, skrbi se o njemu ako ne zbog drugih razloga, onda meni za ljubav, zbog mojeg zdravlja koje se poboljšalo, ali će se odmah pogoršati ako me uznemiriš... Dakle, kratko i uzvišeno.“

Piave je uložio velik trud da udovolji zahtjevima maestra koji je bio vrlo precizan, kategoričan i nepopustljiv. Verdiju je do *Macbetha* bilo osobito stalo. Bio je zadovoljan ostvarenim. U posveti Antoniju Barezziju napisao je: „Već sam dugo namjeravao posvetiti jednu operu Vama, koji ste mi bili otac, dobročinitelj i prijatelj. Bila je to dužnost koju sam trebao ispuniti i ranije da me nisu spriječile neodgodive okolnosti. Sad Vam šaljem *Macbetha*, što smatram svojom najboljom operom pa držim kako je vrijedan da Vam ga predam.“

Doista, već je praižvedba postigla velik uspjeh, a danas se *Macbeth* smatra jednom od najsnažnijih i najizražajnijih Verdijevih opera, golem pomak u razvoju glazbene drame.

Verdijevo zanimanje za Shakespearea, „oca svih nas“, kako je govorio, i gotovo bismo mogli reći, opsjednutost nekim njegovim likovima, potječe još iz vremena kad je skladao *Emanija* prema Hugou. Još ga je onda počeo privlačiti

Kralj Lear. Za njega je poslije imao i libreto, ali nikada ga nije skladao. Kao da mu sudbina to nije dopustila. Događaji su se uvijek nizali tako da skladanje *Leara* nije dolazilo u obzir. Shakespeare je, s nizom veličanstvenih likova, sa svojom jedinstvenom slikom čovjeka i ljudskog života, za Verdija bio stalno nadahnuće. I na putu prema genijalnim ostvarenjima Otella i Falstaffa, Macbeth je bio prvi korak, točnije Lady Macbeth, jedini lik u bogatoj Verdijevoj galeriji likova koji nema vlastito ime. Vještice, pojava Banquova duha, prikaze kraljeva – elementi nadnaravnog, fantastičnog – jedinstveni su u Verdijevu opusu. Za Verdija, koji je bio isključivo zaokupljen čovjekom i njegovim stvarnim bivanjem na zemlji, ta pojava nadnaravnog pomalo iznenađuje. Možda je to odraz težnje da djelu da izraziti lokalni kolorit? Ili njegova trenutačna zaokupljenost svijetom mašte? Ističemo trenutačna, jer je i u *Macbethu* to samo okvir priče. Radnja i njezin rasplet događaju se i rješavaju isključivo u stvarnom biću protagonista. Osim triju glavnih likova, ostali su znatno reducirani i pojavljuju se samo u određenim prigodama, i to kratko, iako je i Macduffa i Banqua obdario vrlo lijepim arijama. Najreduciraniji je lik budućega kralja Malcolma. Instinktom profinjenog dramatičara, Verdi je uspio proniknuti u neke Shakespeareove ključne trenutke u životu protagonista i oko njih razviti dramatsku napetost. „I have done the dead“ – „Tutto è finito“ – „Sve je završeno“, kaže Macbeth kada krvavih ruku priopćava ženi da je ubio kralja Duncana. Ta fraza, prva prava Verdijeva „parola scenica“ – scenska riječ – ključni je trenutak drame, i ona se ponavlja u djelu. Tako je na početku drugog čina ponavljaju limeni instrumenti i tako se napetost nastavlja i kondenzira u krasnoj ariji Lady Macbeth „La luce langue“, koju je skladao za parišku izvedbu opere 1865. godine. U tu verziju inače nije unio bitne izmjene, ali

je njegov jezik postao rafiniraniji i složeniji. Tu i tamo nešto je mijenjao u instrumentaciji, ispravljao ponešto u vokalnim dionicama. Nije trebao mnogo dodavati. U prvome su činu tek neke sitnije izmjene, u drugome je dodao tu prekrasnu ariju „La luce langue“ umjesto dosta nezanimljive „Trionfal! Sicuri alfine“. U trećem činu dodao je balet, koji su zahtijevale pariške konvencije, i na kraju čina duet Macbetha i Lady Macbeth. Zbor „Patria oppressa“ na početku četvrtog čina, prvotno zamišljen kao domoljubni zbor u stilu poznatog „Va pensiero“ iz *Nabucca*, obogatio je harmonijski, a operu je umjesto Macbethovom smrću završio instrumentalnim prikazom bitke u obliku fuge i završnim zborom pobjede, kakav je bio uobičajen na pariškim pozornicama. No svi ključni prizori ostali su iz prvotne – firentinske – verzije. Otud i određena stilska različitost djela ako se promatra u cjelini.

PRAIZVEDBA

Dana 29. prosinca 1846. Verdi je zaključio sa svojim izdavačem Ricordijem ugovor u kojemu je naznačio pod kojim će se uvjetima izvesti *Macbeth*. Pisao mu je:

„Ne dopuštam i ne mogu dopustiti da se *Macbeth* izvede u Scali, barem dok se stanje ne poboljša. Osjećam se obveznim da ti to priopćim kako bi znao čega se moraš pridržavati jer ja ću te uvjete koje sam postavio u vezi s *Macbethom* odsada postavljati za sve opere.“

Firentinskom impresariju Lanariju pisao je 21. siječnja 1847. između ostaloga: „Ne sviđa mi se to što pjevač koji pjeva Banqua ne želi igrati njegov duh! Zašto? Ugovor s pjevačima mora se odnositi i na pjevanje i na glumu. Uostalom, krajnje je vrijeme da se prestane s tim običajima...“ Sam je nadgledao pokuse u Teatru della Pergola i, prema običaju, bio je neumoljiv. Tako je zahtijevao da neposredno prije glavnog pokusa dvoje protagonista po stotinu pedeset prvi put ponove duet Macbetha

Naslovnica partiture, Ricordi 1847.

i *Lady Macbeth*, koji je uz prizor somnambulizma smatrao ključnim u operi. Naznačio je da se taj duet treba pjevati "sotto voce, e cupo" (tihu i prigušeno).

Macbeth je praižveden 14. ožujka 1847. Naslovnu ulogu pjevao je omiljeni Verdijev bariton **Felice Varesi** (1813.-1889.), pjevač duge europske karijere koja je trajala više od trideset godina. Verdi je cijenio njegovu muzičku inteligenciju, glas posebne kvalitete i glumačko umijeće pa mu je povjerio i *Rigoletta* i *Germonta* u *Traviati* na njihovim praižvedbama. Varesi je rodonačelnik tradicije verdijanskog baritona. *Lady Macbeth* je bila **Marianna Barbieri-Nini** (1818.-1887.), dramski sopran s koloraturama i sa smislom za dramsko oblikovanje lika. Njezina karijera bila je upola kraća od Varesijeve, ali ju je također vodila po europskim središtima. I ona je tumačila još dvije Verdijeve uloge – *Lucreziju*

u operi *Dva Foscarija* i *Gulnar* u *Gusaru*, na njihovim praižvedbama. Dirigirao je autor. Uspjeh premijere bio je golem. Skladatelj je 38 puta pozvan pred zastor. Marianna Barbieri-Nini, koja je također dobila prave ovacije, upisala je te večeri u dnevnik: „Pljesak se još nije stišao dok sam u garderobi drhtala od iscrpljenosti... Iznenada su se otvorila vrata – bila sam napola razodjevena – i Verdi je stupio pred mene. Mahao je rukama i usne su mu se micale kao da bi htio nešto reći, ali nije mogao prozboriti ni riječ. Ganuta do suza i nasmijana od sreće, ni ja ništa nisam mogla izreći. Ali primijetila sam da su mu oči crvene. Čvrsto mi je stisnuo ruku i izašao. Taj trenutak dubokih emocija tisuću je puta naplatio mjesece teškog rada i stalne uzrujanosti.“ Godinu dana poslije praižvedbe Verdijev libretist Salvatore Cammarano pripremao je *Macbetha* za izvedbu u Napulju. Iznenađen

Felice Varesi

što je za Lady Macbeth Cammarano odabrao Eugeniju Tadolini (1809.-1872.), pjevačicu andeoska lica i glasa, pisao mu je: „Želim da Lady Macbeth bude ružna i zla. Gospođa Tadolini savršeno pjeva, a ja uopće ne želim da Lady Macbeth pjeva. Njezin glas treba biti tvrd, prigušen i taman. Glas Lady Macbeth mora biti glas sotone. Zapamtite da su dva najvažnija odlomka u operi duet Macbetha i Lady Macbeth i somnambulistički prizor. Ako ta dva odlomka propadnu, propast će i opera. A oni se ni u kojem slučaju ne smiju pjevati. Treba ih odigrati i izgovoriti mračnim i prigušenim glasom. Inače nema učinka. Orkestar treba biti 'con sordini', pozornica vrlo mračna.”

Poslije vrlo uspjele firentinske premijere, *Macbeth* je već 1850. izveden u New Yorku. Godine 1855. prikazan je u Petrogradu s naslovom *Sivardo il Sassone*. Izveo se i u Dublinu 1859. sa slavnom Pauline Viardot Garcia u ulozi Lady Macbeth. Osamnaest godina poslije prazvedbe francuski nakladnik Léon Escudier zamolio je Verdija da preradi operu na francuski tekst te doda obvezatnu baletnu glazbu. Libreto

mu je preradio grof Andrea Maffei (1798.-1885.), osrednji pjesnik, ali poznati prevoditelj. Libreto je na francuski preveo pisac, prevoditelj i arhivar Charles-Louis-Étienne Nuitter (1828.-1899.) uz pomoć Alexandrea Beaumonta. Verdi je napravio neke preinake u djelu kako bi zadovoljio pariški ukus i u tom je obliku opera prvi put izvedena u Théâtreu Lyrique 21. travnja 1865. godine. Mlako je prihvaćena.

Pariškom premijerom dirigirao je **Adolphe Deloffre** (1817.-1876.), francuski violinist, koncertni majstor u londonskom Her Majesty's Theatreu, koji je dolaskom u Pariz počeo dirigentsku karijeru. Ravnao je prazvedbama mnogih francuskih opera, najviše Gounodovih i Bizetovih, među njima *Faustom* i *Carmen*. Prvi Macbeth u novoj, pariškoj verziji bio je Jean-Vital Jammes (1825.-1893.), poznatiji kao **Ismaël**, pjevač neobične i neobično duge četrdesetogodišnje karijere. U pjevanju samouk, debitirao je kao šesnaestogodišnjak, djelovanjem bio povezan uz Théâtre Lyrique, a zatim uz Opéru Comique; u kasnijim godinama

Marianna Barbieri-Nini

Vera Schwarz

bio je i profesor na Konzervatoriju. O prvoj francuskoj Lady Macbeth – **Amélie Rey Balls** – ne znamo ništa detaljnije.

Prva verzija opere izvodila se po cijeloj Italiji; drugu, francusku, upoznale su tek publika Torina, Vicenze, Firence i Milana. Prva američka izvedba prve verzije bila je već 1850. u kazalištu Noble's Garden u New Yorku sa slavnom talijanskom sopranisticom Angiolinom Bosio (1830.-1859.) kao Lady Macbeth. Pjevačica velike karijere u najvećim europskim opernim središtima, umrla je na vrhuncu slave u 29. godini u Petrogradu od posljedica jake prehlade. U Rusiji je bila toliko slavna da su joj podigli spomenik u blizini katedrale u manastiru Aleksandar Nevski gdje je i pokopana. Ruski revolucionarni pisac, socijalist Nikolaj Černiševski spominje ju u svojem romanu *Što da se čini?* Prva izvedba prve verzije *Macbetha* u Ujedinjenom Kraljevstvu bila je 1860. godine.

Macbetha se poslije pariške premijere na velikim

svjetskim pozornicama nije čulo više od pola stoljeća pa je to vrjednija i zanimljivija njegova prva hrvatska izvedba 1886. godine. No trebalo je proći još dosta godina dok se godine 1928. nije pojavio najprije u Dresdenu, zatim u Berlinu, Rimu, Beču i 19. svibnja 1938. prvi put u Velikoj Britaniji, na festivalu u Glyndebourneu, i to s hrvatskom umjetnicom **Verom Schwarz** u ulozi Lady Macbeth pod ravnanjem Fritza Buscha u režiji Carla Eberta. Iste je godine izveden u milanskoj Scali s Ginom Cignom kao Lady. Godine 1941. druga verzija opere – a ona se uglavnom i izvodi – izvedena je u New Yorku. Covent Garden je upoznao *Macbetha* 1960. s Titom Gobbijem u naslovnoj ulozi. No pravo, veliko zanimanje za *Macbetha* i njegovo sve češće uvrštavanje na repertoar počelo je tek 1952. premijerom u Scali pod ravnanjem Victora de Sabate s velikom, iznimnom i nenadmašnom **Marijom Callas** u ulozi Lady.

Maria Callas

MACBETH U METROPOLITANU

Prva izvedba *Macbetha* u Metropolitanu bila je tek 5. veljače 1959. godine. Dirigirao je **Erich Leinsdorf**, redatelj je bio **Carl Ebert**. **Leonard Warren** pjevao je *Macbetha*, a **Leonie Rysanek** *Lady Macbeth*. *Macduff* je bio **Carlo Bergonzi**, *Banquo* **Jerome Hines**. Nakon četrdesetak izvedbi, nova produkcija opere bila je u studenome 1982. pod ravnanjem Jamesa Levinea u režiji Petera Halla. Škotski vladarski par bili su Sherrill Milnes i Renata Scotto, a Ruggero Raimondi pjevao je *Banqua*. Sljedeća nova produkcija – koju i danas pratimo – i 81. izvedba opere, bila je u listopadu 2007., također pod Levineovim ravnanjem, u režiji Adriana Noblea sa Željkom Lučićem u naslovnoj ulozi. *Lady Macbeth* bila je Maria Guleghina. Ova predstava je 103. izvedba *Macbetha* u Metropolitanu. Najviše – više od 40 puta – njime je dirigirao James Levine, *Lady* je najviše – 24 puta – pjevala Renata Scotto, a *Macbetha* 38 puta Sherrill Milnes.

MACBETH U HRVATSKOJ I HRVATI U NJEMU

Prva izvedba *Macbetha* u Hrvatskoj bila je već 1852. u Teatru Civicu u Rijeci. Prva hrvatska izvedba opere na hrvatskom jeziku u prijevodu Ivana Trnskog bila je 11. svibnja 1886. u Narodnom zemaljskom kazalištu na Markovu trgu u Zagrebu. Dirigirao je **Ivan pl. Zajc**, redatelj je bio **Vaclav J. Anton**. *Macbetha* je pjevao **Pietro Vespasiani**, *Lady Macbeth* **Emä Rüttil**, *Banqua* **Franjo Tercuzzi**, a *Macduffa* **Stevan Deskašev**. Opera je te sezone izvedena četiri puta. Za Zajčeve ere izvela se četrnaest puta u istoj podjeli uloga. Jedino je Emä Rüttil nakon tri predstave zamijenila omiljena zagrebačka primadona onoga doba – Dina Barberini. *Macbeth* je ponovno uvršten na repertoar zagrebačke Opere nakon stotinu godina – 23.

travnja 1986. Dirigirao je Zoran Juranić, režirao Petar Selem, *Macbetha* je pjevao Ferdinand Radovan, a *Veneta Janeva Iveljić* bila je *Lady Macbeth*. *Lady* je pjevala i Dunja Vejzović. Pod ravnanjem Nikše Bareze, u režiji Ozrena Prohića, *Macbeth* je izveden u HNK-u Ivana pl. Zajca u Rijeci, 22. veljače 2008., a prva izvedba opere u HNK-u u Splitu bila je 15. studenoga 2010. pod ravnanjem Ive Lipanovića u režiji Petra Selema.

Hrvatski svjetski poznati tumači *Macbetha* pjevali su na festivalu u Glyndebourneu. Vera Schwarz bila je 1938. prva engleska *Lady Macbeth*, a **Marko Rothmüller** pjevao je *Macbetha* u obnovljenoj izvedbi opere 1952. pod ravnanjem Vittorija Guija. Poznati engleski operni kritičar Alan Blyth u časopisu *Opera* ovako ga je opisao: „Nezaboravan dojam ostavio je na mene u svojem djelovanju magnetski privlačan *Macbeth* Marca Rothmüllera. Intenzitet njegove igre, njegove izvanredno izražajne oči, kompaktna snaga njegova glasa, pregnantnost njegove dikcije živi su i danas u mojem sjećanju.“

Marko Rothmüller

PETER GELB, ravnatelj Metropolitan opere u New Yorku o novoj sezoni, radu u najvećoj opernoj kući na svijetu te njezinim pjevačkim zvijezdama.

Razgovarao Branimir Pofuk,
26. rujna u 6 sati i 30 minuta.

Zahvaljujem na vašem vremenu, gospodine Gelb, i dobro jutro vam želim!

Dobro jutro!

Prije nekoliko dana imali ste otvorenje sezone. Je li se i vama svidio novi *Figarov pir* koji ćemo i mi imati prilike gledati u ciklusu *The Met: Live in HD*?

Osobno sam bio jako zadovoljan našim *Figarom*, i to iz nekoliko razloga. Prije svega, zadovoljan sam što uopće imamo sezonu, s obzirom na to da smo cijelo ljeto vodili ozbiljne pregovore sa sindikatom naših radnika pa nam je laknulo kad su se pregovori zaključili. Od kolovoza smo mogli početi s probama i produkcijom *Figara* koja je sama po sebi nevjerovatna priča. Naime, prvotno *Figaro* nije bilo planiran u sezoni Meta, no iz kojekakvih razloga nismo mogli nastaviti sa svojim planovima. Prije samo godinu dana prišli su mi redatelj Richard Eyre te dizajner Rob Howl te pitali mogu li postaviti

novu produkciju *Figara* za otvorenje sezone, a godina dana u opernom svijetu je vrlo kratak rok, poput nekoliko sekundi, s obzirom na funkcioniranje stvari. Obično planiramo naše produkcije četiri ili pet godina unaprijed. Ali mislim da je dobra vijest to što je nova produkcija *Figarova pira* jedna od najboljih produkcija te opere koju sam dosad imao prilike vidjeti. Vrlo je inteligentno dizajnirana i režirana, a postava je jednostavno izvanredna – okupila je najbolje operne pjevače koje danas imamo, no oni nisu samo vrhunski pjevači, nego i nadasve predani glumci. U *Figaru* se zaista jasno razlikuje režija od glume i pjevanja te nadasve nenadmašnog dirigiranja maestra Levinea. Radnja opere kao da funkcionira na neki brz način, čini se kao da je pisana u formi i ritmu *slapstick* komedije. Ova produkcija je zaista takva – nasmije kad treba biti duhovita, a dirne kad treba biti dirljiva. Kao što znamo, zaplet radnje je vrlo složen – sve vrvi prevarama, s predivnim osjećajem pomirenja na samom kraju i spašavanja doma grofa Almavive.

Možemo li pomirenje na kraju *Figarova pira* u simboličkom smislu usporediti s pomirenjem vas, vašeg menadžmenta i orkestra u Metu?

Naravno, upravo sam ja na proslavi otvorenja sezone spomenuo istu usporedbu – to je opera s porukom o pomirenju, no ona se više odnosila na ljude koji su na ulici prosvjedovali. Određene ekstremne vjerske skupine prosvjedovala su protiv izvođenja suvremene opere Johna Adamsa *Klinghofferova smrt*.

***Slučaj Klinghoffer* je upravo bilo jedno od mojih idućih pitanja. Meni je jako žao što nećemo moći gledati *Klinghoffera* u sljedećoj sezoni. Ti isti prosvjednici sada zahtijevaju da se djelo skinu s Metova repertoara. Razmatrate li tu mogućnost?**

Ne, ne razmatramo tu mogućnost i ne možemo pokleknuti pod takvim pritiscima. Kad sam došao u Met prije devet godina, bio sam uvjeren da opera mora postati avanturističkija, dostupnija široj publici i da se s nje mora skinuti taj veo ekskluzivnosti.

Peter Gelb

Njujorška publika smatrala je Met kulturnom ikonom, ali to nije bilo popularno mjesto na koje je ta ista publika voljela ići. Tako je jedna od naših umjetničkih vizija bila produkcija nove glazbe poput opera Johna Adamsa - *Nixon u Kini*, *Dr. Atomic* te *Klinghoffer*. Prve dvije opere producirali smo na pozornici Meta u prvih nekoliko godina mogeg mandata. Pokušavao sam da sve ono što se događa na pozornici Meta učinim suvremenijim, a istovremeno sam pokušao digitalnim inicijativama Met dovesti što široj publici. Zato su me prošlog svibnja jako razalostili napadi određenih skupina zbog produkcije *Klinghofferove smrti*. Kako bih pronašao kompromis, sklopio sam neformalni dogovor s tim organizacijama i našim donatorima da ćemo operu izostaviti iz ciklusa *Live in HD*, poštujući njihovo stajalište da je antisemitizam u svijetu u porastu. I to je istina, antisemitizam je u porastu, no ova opera nije ni antisemitistička ni teroristička, već je veliko umjetničko djelo koje istražuje slučaj otmice brodova Achile Laura u osamdesetima i ubojstvo nedužnog putnika, gospodina Klinghoffer. Dakle, moj je kompromis bio izostaviti operu iz ciklusa *Live in HD*, ali svakako sam je odlučio zadržati na repertoaru kuće, u okruženju koje možemo kontrolirati. No nisu svi bili sretni s tom odlukom, pa smo nedavno trpjeli jake pritiske od desničara, a većina njih nije imala pojma o čemu je u operi riječ niti ju je pogledala, a svejedno ju je htjela sabotirati. Nećemo ni u kojem slučaju pokleknuti pod tim pritiscima, iako mi je jako žao što naša publika diljem svijeta neće moći gledati tu operu u svojim kinima. Morat će doći u New York, tu ćemo je sigurno igrati!

Vratimo se malo na repertoar koji ćemo moći gledati ove sezone. Ne moramo ići u detalje svake produkcije, ali moram spomenuti Annu Netrebko i Željka Lučića koje u Hrvatskoj jako dobro poznajemo i volimo; gledat ćemo ih u novoj produkciji *Macbetha*.

Moram nešto reći o tome – *Macbeth* je prva opera koju ćemo gledati *Live in HD*. Mislim da je važno istaknuti o čemu se tu radi u umjetničkom smislu.

Uspjeli smo sklopiti takvu pjevačku postavu koja je bez sumnje najbolja pjevačka postava te opere koju svatko može čuti bilo gdje u svijetu. Ne mogu ni zamisliti da bi je itko još desetljećima mogao nadmašiti. Podsjeća me na one postave koje je Herbert von Karajan birao kad je bio ravnatelj Salzburškog festivala i kad je svaka izvedba bila umjetnički događaj. To govorim iz sljedećeg razloga: u produkciji imamo četiri velike zvijezde. René Pape, veliki njemački bas-bariton, potom malteški tenor Joseph Caleja; obojica pjevaju važne, ali male uloge. Dvije najveće zvijezde ove produkcije jesu Anna Netrebko i Željko Lučić i zaista su izvanredni. Prije otprilike tri-četiri godine Anna Netrebko mi je rekla da bi voljela jednom pjevati *Lady Macbeth* u Metu. Uzimajući u obzir da je prije desetak godina bila koloraturni sopran, odluka da krene na to putovanje zaista je fascinantna. I to je danas najbolji portret *Lady Macbeth* koji sam čuo. A mislim da se i publika slaže, s obzirom na to da su doslovno poludjeli od entuzijazma na izvedbi. Većina soprana koja pjeva tu ulogu ne može je zapravo otpjevati, mora se „izderavati“. Anna otpjeva svaki ton s nevjerojatnom snagom i to je zaista izvanredno, a Lučić je definitivno *Macbeth* broj jedan u svijetu. Svjestan sam da možda zvučim preentuzijastično, ali mislim da je to pjevačka postava iz snova i umjetnički događaj koji publika doista mora vidjeti.

Sad ste zaista posve podigli naša očekivanja do uzbuđenja. Ne možemo dočekati prijenos *Macbetha*. Hoćete li nam predstaviti neke nove zvijezde koje još ne poznajemo ili koje su na početku karijere?

Svakako ima novih zvijezda, posebno u *Figarovu piru* koji će biti drugi naslov u ciklusu *Live in HD*. Ne znam koliko hrvatska publika, posebno mlade generacije, poznaje mladu pjevačicu koja će u *Figaru* imati pravi Metov debi, mlada sopranistica Amanda Majeski koja pjeva ulogu Grofice, apsolutno je fantastična. Mlada američka zvijezda Isabel Leonard već je nastupala u jednoj Metovoj produkciji i ovdje pjeva ulogu Cherubina. Neki su mladi pjevači već poznati

publici, poput Petera Matteija koji u *Figaru* pjeva ulogu Grofa, Ildar Abdrazakov i Marlis Petersen koje smo već gledali u HD prijenosima, a svi su redom izvrsni pjevači. U produkciji *Carmen* nastupa Anita Hartig, nisam siguran koliko je poznaje vaša publika, prekrasna je i talentirana sopranistica s karijerom u usponu; pjeva ulogu Micaële.

Kad ste spomenuli *Carmen*, moram reći da smo nestrpljivi vidjeti novu *Carmen*, s obzirom na to da smo gledali Elinu Garanču u naslovnoj ulozi pa se veselimo prilici za usporedbu.

Sad ćete slušati Anitu Rachvelishvili koja je velika stručnjakinja za *Carmen* i sve je bolja u toj ulozi. I dakako, latvijska zvijezda u usponu, tenor Aleksandr Antonenko, koji će pjevati u Metu mnoge glavne uloge. S većinom pjevača u Metu pokušavamo postići kontinuitet – ne pozovemo pjevača da dođe, otpjeva ulogu i nikad se ne vrati. Naravno, to se ne odnosi na one koji nisu bili dobri (smijeh).

Vjerujem da znate da u Hrvatskoj imamo veliku tradiciju sjajnih opernih pjevačica poput Milke Trnine i Zinke Kunc koje su nastupale u Metu. Također, imali ste nedavno kao zamjenu našu Dianu Haller. Nadamo se da ćemo jednog dana u HD prijenosu moći gledati nekog hrvatskog pjevača.

Neki od naših najboljih pjevača dolaze iz zemalja istočne Europe. Pogledajte samo Latviju! Četiri ili pet najvećih svjetskih pjevača dolazi iz te zemlje. Rado ćemo ugostiti sve najbolje hrvatske pjevače!

Dopustite da vam postavim nekoliko pitanja o povijesti ciklusa *The Met: Live in HD*.

Kad ste pokrenuli projekt prije devet godina, jeste li imali viziju o tome što će ciklus postati s tisućama dvorana diljem svijeta i milijunima prihoda za Met. Kako je ciklus utjecao globalno na operni svijet?

Projekt HD prijenosa počeo sam iste godine kad sam postao generalni direktor Meta. S pripremama za taj projekt počeo sam godinu dana prije svojeg mandata jer sam vjerovao da budućnost opere ovisi

o promjenama i osuvremenjivanju u umjetničkom smislu, ali i u primjeni novih načina distribucije koji su nam danas dostupni, odnosno o vremenu digitalne eksplozije kojoj svjedočimo. Dakako, moj je plan bio uspjeti u tome. Počeli smo vrlo entuzijastično. Naš poslovni plan bio je da ne izgubimo novac i da budemo u tome što uspješniji. Vjerovao sam da nam to može samo potaknuti produkcijske ambicije, a ispostavilo se da naši ciljevi, iako vođeni uspjehom, nisu bili tako ambiciozni u usporedbi s rezultatima. Svakako ne bismo ušli u projekt da nismo vjerovali da ćemo barem financijski doći na pozitivnu nulu te snažno profitirati marketinški. Pokazali smo naše produkcije širokoj publici, a cijela se ideja temeljila na Metovim radijskim prijenosima. Metropolitan opera bila je pionir na području radijskih prijenosa, s tradicijom duljom od osamdeset godina kontinuiranih emitiranja opere diljem Sjedinjenih Američkih Država i poslije Europe.

Moram spomenuti da s vama razgovaram upravo iz studija Hrvatskoga radija na kojemu se prenose vaše produkcije. Mislim da nove tehnologije nisu negativno utjecale na radijske prijenose. Mislite li da su radijski prijenosi izgubili na važnosti?

Nikako, radijski prijenosi su još vrlo važni. Zapravo, njih smo najviše koristili kao temelj za lansiranje prijenosa u kinima. Moja se ideja temelji na pretpostavci da će se dio publike, ako već milijuni ljudi slušaju Metove subotnje matineeje putem radija (što je u New Yorku u 13 ili 14 sati, a u Europi uvečer), sigurno zainteresirati da ode u neku kinodvoranu također uživo pogledati ono što je do tada već slušao. To je ono što mi je ulilo samopouzdanje i vjeru u uspjeh projekta. Iako smo počeli vrlo skromno, sa šezdesetak dvorana, projekt je počeo doslovno vrtoglavo rasti. Ove godine brojimo šezdeset sedam zemalja i više od dvije tisuće dvorana, od kojih je većina smještena u vremenskim zonama u kojima je moguće prijenos pratiti uživo. Ukupno 67% publike koja gleda Metove produkcije smještena je izvan Sjedinjenih

Država. Projekt je ostvario veći uspjeh nego što sam mogao u početku predvidjeti i pozitivni učinci su golemi: umjetnički kriteriji su porasli jer su izvođači pod mnogo većim pritiskom, znajući da ih stotine tisuća ljudi upravo gleda uživo; pomalo su poput natjecatelja na Olimpijskim igrama koji se natječu u postavljanju rekorda. Također, teže im je pjevati tako rano jer jutro, odnosno rano popodne sigurno nije njihovo najomiljenije vrijeme za pjevanje, no usprkos tome, naši pjevači na tim subotnjim matinejama doista daju sve od sebe upravo zbog tog pritiska javnosti, što se jasno vidi na rezultatima. U tom smislu forma prijenosa pozitivno je utjecala na interpretaciju, na koncentraciju, ali i nama pomaže u biranju postave. Primjerice, upravo su Rene Pape i Joseph Calleja, kao dvije velike pjevačke zvijezde, pristali pjevati manje uloge u *Macbethu* znajući da će ih vidjeti zaista velika publika diljem svijeta, što im može samo koristiti u karijeri. Osamdesetih se godina, primjerice, uspjeh opernog pjevača mjerio prema ugovorima s izdavačkim kućama, dok se danas mjeri angažmanom u Metovim HD prijenosima.

Primate moje čestitke za takav uspjeh.

Gluma je u vašim produkcijama uvijek na vrlo visokoj razini. No primjećujete li razlike u stilu glume u produkcijama koje se ne prenose u HD-u i kad su pjevači svjesni toga da kamera prati svaki njihov pokret i ekspresiju lica?

Ne bih rekao da postoje razlike. Najveći pjevači ne mijenjaju glumu jer su svjesni toga da njihova izvedba, da bi bili uvjerljivi publici unutar operne kuće, mora biti jednaka izvedbi kojom će uvjeriti sve gledatelje koji ih prate preko velikih ekrana diljem svijeta. Prošli su dani glume u stilu nijemih filmova kad se glumilo grandioznim stilom, kad je bilo dovoljno samo „ukočiti ramena“ i oboriti publiku pjevanjem. Ne tvrdim da danas nema više velikih pjevača koji bi imali jednako dobre glumačke sposobnosti. Mi nikada nećemo odbiti veliki pjevački talent, no možda ga nećemo angažirati za ciklus HD prijenosa. Svakako želimo da na pozornici

Meta pjevaju najbolji pjevači svijeta. Met kao velika pozornica, dvostruko veća od bilo koje europske operne kuće, zahtijeva velike glasove pa smo samim tim u odabiru pjevača limitirani. Ne postoji mnogo pjevača koji mogu otpjevati najzahtjevnije uloge, ali svejedno tvrdim da je danas kvaliteta operne glume veća nego ikad u povijesti, što ne znači da nekad nisu postojali izvrsni operni glumci poput Marije Callas. No danas postoje deseci opernih pjevača koji se ponose i velikim glumačkim umijećem i zato mogu privući i vrhunske kazališne redatelje, od kojih su mnogi navikli raditi samo sa zaista vrhunskim glumcima, a sada žele raditi i u operi jer su svjesni da pjevači usprkos svim tehničkim zahtjevima pjevanja, održavaju i visoku kvalitetu glume. To je zaista nova generacija opernih pjevača koja ne mijenja svoje izvedbe pred kamerama. Naš se pristup i temeljio na postavci da pjevači neće mijenjati svoje izvedbe u HD ciklusu jer kamere su ondje samo da bi snimile izvedbu koju oni izvode za publiku unutar operne kuće. Metropolitan opera nije filmski studio. Izvođači nastupaju za publiku od 3800 posjetitelja. Redatelji HD prijenosa pomalo su poput redatelja dokumentarca – vješto hvataju te posebne trenutke na sceni. Jedine izmjene tiču se nekih fizičkih aspekata, eventualno se svjetla mogu malo drugačije dizajnirati da ne bi zbog dodatnog svjetla kamera izvođače i publiku preopteretili rasvjetom. Uz to, može se prilagoditi šminka pjevača zbog snimanja krupnih planova, katkad se doda neki scenografski detalj koji se inače ne bi primijetio i slični detalji, no osnovna izvedba se ne mijenja.

Mogli bismo to usporediti s promjenama koje je u izvođenju glazbe donijela upotreba mikrofona.

Upravo tako.

I posljednje pitanje – jesu li HD prijenosi utjecali na veću posjećenost u Metu? Jeste li to mogli pretpostaviti kad ste počinjali s ciklusom? Koji su rezultati u brojkama?

Općenito govoreći, u Sjedinjenim Američkim Državama, kao i u nekim europskim zemljama,

borimo se da zadržimo publiku u našim kazalištima, a trudimo se neprestano i pridobiti mlađu publiku

Kad ste to spomenuli, moram istaknuti kako je lijepa gesta što na svakom prijenosu domaćin poziva publiku da posjeti najbližu opernu kuću.

Smatramo da je važno podsjećati publiku na to da je ipak središte svih aktivnosti njihova operna kuća. Moja filozofija prijenosa može se usporediti sa sportom: želimo HD prijenose, radijske prijenose, imamo i radiopostaju koja emitira program 24 sata, sav naš sadržaj dostupan je preko internetske pretplate. Dakle, želimo se koristiti svom postojećom modernom tehnologijom u održavanju veze s publikom. Nema sumnje u to da je HD ciklus zaslužan za porast strane publike, dakle one publike koja posjeti New York pa dođe u Metropolitan operu. Ali općenito, ipak se borimo za novu publiku. Usprkos tome, subotnje matineeje rasprodane su bez problema. To je najpopularnije vrijeme njujorškoj publici za posjet Metu, a isto se događa i u kinima u kojima se naši sadržaji prenose. Primjerice, čak i

na Manhattanu postoje kinodvorane koje prenose naš HD ciklus, a jedan dio naše publike odlazi i u kina pogledati isto djelo, uspoređujući nijanse i eventualne razlike u izvedbama.

Znate li da mi u Zagrebu uživamo u vašim prijenosima u koncertnoj dvorani?

Da, znam, i to je neobična situacija – zanimljivo je da ima mnogo koncertnih dvorana u kojima se prenosi naš HD ciklus. Primjerice, u Ciudad de Mexico HD ciklus prenosi se u dvorani Auditorio Nacional sa 6000 mjesta! Već dugo nisam posjetio Zagreb i s obzirom na to da produciram ovaj ciklus, nikad nemam priliku gledati ga iz neke kinodvorane, ali dok god je akustika dobra, dok je dobar projektor i platno, vjerujem da je to lijep doživljaj.

To je zaista lijep doživljaj. Gospodine Gelb, puno vam hvala na razgovoru. Nadam se da ćemo imati prilike ugostiti vas u Zagrebu.

Bio sam u Zagrebu nekoliko puta i mislim da je vrlo lijep grad. Zahvalan sam na tome što ondje postoje ljubitelji opere koji cijene našu opernu kuću.

Nakladnik

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog

Za nakladnika

Dražen Sirišćević, ravnatelj

Producentica programa

Ivana Kostešić

Urednica

Ivana Kostešić

Tekst

Marija Barbieri

Oblikovanje i grafička priprema

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Lektorica

Rosanda Tometić

Tisak

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Naklada

350 kom.

Cijena

20 kn

www.lisinski.hr

The Metropolitan
Opera

METROPOLITAN
U LISINSKOM

W. A. Mozart:

FIGAROV PIR

Iznimno nedjelja

19. listopada 2014.

SNIMKA

Dirigent: **James Levine**

Uloge: **Amanda Majeski** (Grofica), **Marlis Petersen** (Susanna), **Isabel Leonard** (Cherubino),
Peter Mattei (Grof), **Ildar Abdrazakov** (Figaro)

James Levine dirigira novom produkcijom Mozartovog Figarovog pira s Ildarom Abrazakovim u glavnoj ulozi te u režiji Richarda Eyrea koji je već producirao Werthera i Carmen, hit ostvarenje iz 2007. Eyreova produkcija opere u kojoj se u jednom sadržajnom danu provjeravaju romantične poveznice bogatog oženjenog para i njihovih zaručenih slugu smještena je u impozantni zamak u Sevilli 1930-ih. Podjela uloga uključuje Marlis Petersen kao Figarovu snalažljivu buduću suprugu Sussanu, Petera Matteia kao njihovog poslodavca Grofa Almavivu, Amandu Majeski kao Almavivinu ženu, ispaćenu Groficu i Isabel Leonard kao neobuzdanog paža Cherubina.

The Metropolitan Opera

sponzori Koncertne dvorane
Vatroslava Lisinskog:

CROATIA OSIGURANJE
osiguranje 1854

GRAD ZAGREB